

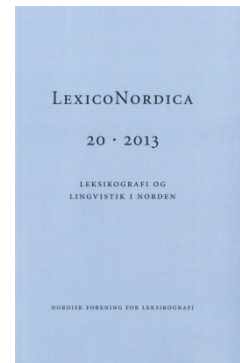
LexicoNordica

Titel: Kognitiv semantikk og nettverksmodellen møter praktisk leksikografi

Forfatter: Sturla Berg-Olsen & Kari-Anne Selvik

Kilde: LexicoNordica 20, 2013, s. 17-34

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Kognitiv semantikk og nettverksmodellen møter praktisk leksikografi

Sturla Berg-Olsen & Kari-Anne Selvik

The network model of linguistic meaning was developed within the framework of cognitive linguistics as a tool for visualising the semantic structure of polysemous units. The model is based on the notion that linguistic knowledge is grounded in categorisation, and that linguistic units are typically characterised by structured polysemy. We explore the potential usefulness of the network model in the structuring of word senses in a dictionary by transferring two medium-sized entries in the monolingual Norwegian dictionary *Norsk Ordbok* into semantic networks. Prototypicality and links between senses based on either extension or schematicity are made explicit in the two networks. We argue that the network model is a valuable tool for the dictionary editor faced with the task of identifying word senses and arranging them in a hierarchy.

1. Teori og bakgrunn

1.1. Kognitiv lingvistikk og nettverksmodellen

Kognitiv lingvistikk er ei teoretisk retning som omfattar fleire ulike, men nærskylde teoriar og modellar (Evans, Bergen & Zinken 2007b). Desse teoriarne er bruksbaserte, og har som grunnleggjande tese at språk og språkbruk ikkje kan skiljast frå meir allmenne kognitive evner og prosessar. Kognitive lingvistar meiner med andre ord at språklege strukturar er eit resultat av erfaringar med språket i bruk, og at det ikkje finst eigne, medfødde strukturar som berre har med språk å gjere.

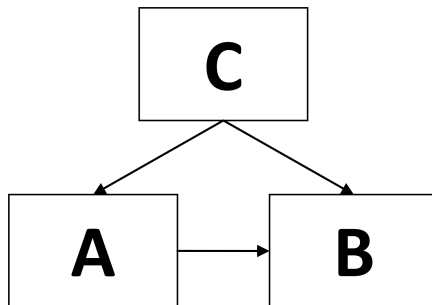
Evna vår til å kategorisere står sentralt i kognitiv lingvistikk.

Framveksten av språklege kategoriar blir sett som eit resultat av evna til å samanlikne og trekkje ut likskapen mellom store mengder konkrete brukshendingar. Ei brukshending i denne samanhengen er ein faktisk førekomst av eit språkleg symbol ytra eller oppfatta av ein faktisk språkbrukar i ein konkret kontekst. Det språklege symbolet kan vere eit ord, men det kan òg vere til dømes ein fleiordig konstruksjon eller eit grammatisk element.

Semantikk spelar ei grunnleggjande rolle i kognitiv lingvistik, og det finst etter kvart mange ulike modellar innanfor den kognitive semantikken. Her vil vi avgrense oss til å presentere Langackers modell for semantiske nettverk, som har vore sentral i fleire tiår (Langacker 1987, 1991, 2008).

1.2. Ekstensjon og instansiering

Når vi samanliknar to strukturar og det er konflikter i spesifikasjonane mellom struktur A og struktur B, men B likevel blir kategorisert ved A, har vi det Langacker (1991:266) kallar ein *ekstensjonsrelasjon*. Dette er altså ein likskapsrelasjon som er basert på at spesifikasjonane til B berre delvis stemmer overeins med spesifikasjonane til A. Strukturane liknar kvarandre likevel i kraft av det dei deler, og det delte innhaldet kan bli reflektert i ei meir abstrakt konseptualisering (C), som i denne modellen blir kalla eit *skjema*.

Figur 1: Kategoriseringstriangel basert på Taylor (2002).

Vi har ulike typar av tydingsekstensjonar. To av dei mest vanlege er metaforisk og metonymisk ekstensjon. Ein *metaforisk ekstensjon* inneber eit skifte av konseptuelt domene (jf. Lakoff 2007). Ofte vil dette vere eit skifte frå eit konkret til eit abstrakt domene, men det er ikkje alltid slik. Til dømes er konseptet SYNTAKTISK TRE ein metaforisk ekstensjon frå (plante)konseptet TRE. Plantar og lingvistiske omgrep høyrer til i klart åtskilte domene. *Metonymisk ekstensjon* baserer seg på ein annan type semantisk nærleik. Visse einingar opptrer systematisk saman (i rom eller tid, eller gjennom årsakstilhøve) innanfor ein gitt konseptuell struktur. Kjende døme på slike ekstensjonar er DEL FOR HEILSKAP (som i *her var det mange nye andlet* når vi meiner folk), BEHALDAR FOR INNHOLD (som i *eg drakk eit glas for mykje* når vi meiner alkohol og ikkje drikkebeget) og PRODUSENT FOR PRODUKT (som i *Ibsen står i hylla der borte* når vi meiner boka og ikkje dikteren). (Sjå til dømes Radden & Kövecses 2007 for fleire utbreidde metonymitypar.)

Ein annan type kategoriseringsrelasjon har vi når éin struktur svarer til spesifikasjonane i ein annan, men er meir detaljert. Til dømes svarer konseptet BJØRK til spesifikasjonane i konseptet TRE, men BJØRK har òg ei rekkje tilleggsspesifikasjonar. Denne relasjonen kallar Langacker (1987:68) *instansiering*. Vi kan sjå dette frå to vinklar. Vi kan seie at ei instansiering arvar spesifikasjonane til eit meir skjematisk konsept, men gir fleire detaljar. BJØRK arvar alle spesifikasjonane til TRE, men har òg andre tilleggsspesifikasjonar som gjer at til dømes GRAN fell utanfor denne kategorien. Ein annan måte å seie dette på er at skjemaet (det meir abstrakte konseptet) består av det som to eller fleire instansieringar har felles.

1.3. Semantiske nettverk

Innanfor Langackers modell er eit semantisk nettverk ei samling av overlappande kategoriseringseiningar som kan analyserast som

nodar i eit kunnskapsnettverk (Langacker 1987:369–386). Nodane er lenka saman av ekstensjons- og instansieringsrelasjonar.

Semantiske nettverk vil sjølvsagt variere i storleik, kompleksitet og struktur. Nokre nettverk har eitt abstrakt øvste skjema som femnar om alle nodane i nettverket, men ofte er det heller eit sett av overlappende abstrakte skjema som dekkjer kvar sine delar av nettverket.

Visse nettverk er organiserte rundt ein (meir eller mindre klar) prototype, mens andre ikkje har eit like klart sentrum. Nettverksmodellen er kompatibel med prototypeteoriar av det slaget Hovmark (2012) gjer greie for. Svært forenkla kan vi seie at ein prototype i eit nettverk er den eininga som dei fleste vil plukke ut som ein god representant for heile kategorien. Prototypen dannar eit tyngdepunkt i kategorien ved at han motiverer mange andre medlemmer i nettverket. Prototypikalitet i denne forstand dreier seg altså ikkje om eit anten-eller, men er snarare eit graduelt fenomen.

Nettverksmodellen er meint å spegle semantiske nettverk slik dei har vakse fram hos den einskilde språkbrukaren på eit gitt tidspunkt. Når vi som leksikografar skal lage ein struktur til ein ordartikkel, bruker vi opplysningar frå mange ulike språkbrukarar med til dels stor geografisk og historisk spreing. Det er ein situasjon som minner lite om ei naturleg utvikling av eit semantisk nettverk hos ein vanleg språkbrukar. Det er likevel ein viss parallell: Den vanlege språkbrukaren møter ei stor mengd ytringar som ho, vanlegvis heilt umedvitande, kategoriserer og byggjer semantiske nettverk ut frå. Leksikografen på si side møter ei viss mengd belegg og må kategorisere dei og lage ein artikkelstruktur som gir meining.

1.4. *Norsk Ordbok*: grunnlag og redigeringsarbeid

Norsk Ordbok (NO) er ei vitenskapleg dokumentasjonsordbok som

skildrar ordtilfanget i norske dialekter og nynorsk skriftmål.¹ Redaktørane i NO skriv ordboksartiklar ut frå det grunnlagsmaterialet som redaksjonen har til rådvelde – eit digitalisert setelarkiv med både dialektalt og litterært materiale, eit stadig veksande tekstkorpus, ei rekkje ikkje-digitaliserte lokale ordsamlingar osv. Den ein skilde NO-redaktøren har som oppgåve å systematisere underlagsmaterialet for kvart lemma og på det grunnlaget produsere ein heilskapleg artikkel med ein viss tydingsstruktur.

Ein kan i prinsippet tenkje seg fleire moglege prinsipp for korleis tydingsstrukturen i ein artikkel kan utformast, men i dei fleste tilfelle er det semantiske kriterium som er primære, mens grammatiske eigenskapar ofte vil bli trekte inn som eit sekundært kriterium. I det følgjande tar vi for oss to publiserte artiklar i NO og analyserer dei ut frå dei prinsippa som ligg til grunn for den kognitive nettverksmodellen.

2. Nettverksmodellen illustrert på bakgrunn av ordboksartiklar

Med utgangspunkt i to NO-artiklar vil vi nå illustrere nettverksmodellen, først med det relativt enkle substantivet *rot* (554 belegg i NOs metaordbok) og så med det noko meir komplekse verbet *springa* (760 belegg).²

2.1. *Rot*

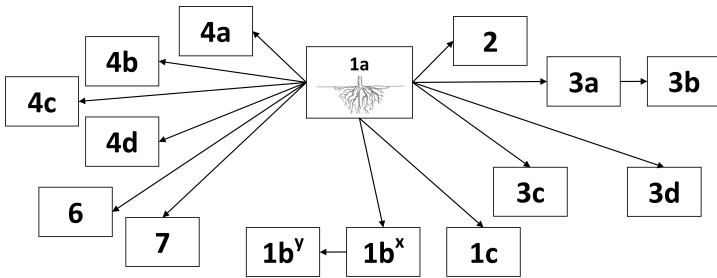
Prototypen

Det vi kan rekne som prototypen i *rot*-nettverket, svarer til tyding

1 For fleire detaljar om verket, sjå til dømes Halmøy & Berg-Olsen (2012).

2 Artikkelen *rot* er redigert av Kari-Anne Selvik, *springa* av Sturla Berg-Olsen.

1a i NO: '(lang utgreina) del av plante som veks ned i jorda, fester planten og tek opp vatn og næring'.³

Figur 2: Nettverksrepresentasjon av tydingane til substantivet *rot* med definisjonsnummer frå NO-artikkelen *rot*.⁴

Instansieringar av prototypen

Tydingane *1b^x* 'kålrot' og *1c* 'tyrirot' (feit rot av dødt furutre) svarer til spesifikasjonane i prototypen, men er meir detaljerte i og med at dei er avgrensa til visse vekstar. Tydingane *1b^x* og *1c* er såleis døme på instansieringar av prototypen. I NO-artikkelen er òg 'rotvokster' (plante med etande rot) ein del av tyding *1b*. Denne tydinga er derimot inga instansiering av prototypen. I nettverksfiguren har vi framstilt 'rotvokster' (tyding *1b^y*) som ein metonymisk ekstensjon (av typen DEL FOR HEILSKAP) frå 'kålrot'.

Ekstensjonar frå prototypen

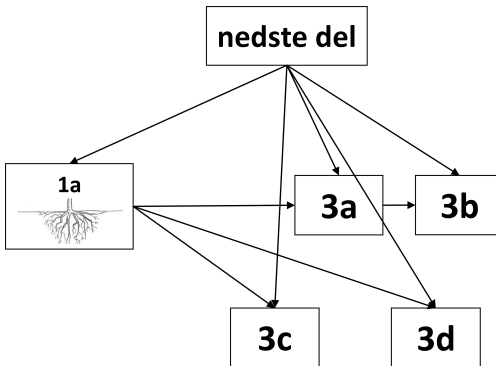
Tyding *2* 'oppbøygde ryggstø el mei på rotslede' illustrerer metonymisk ekstensjon av typen MATERIALE FOR OBJEKT. På same måte som vi seier *glas* om drikkebeget laga av glasmateriale, bruker vi her ordet *rot* om ein del (på ein slede) som er laga av eit bøygde stykke av ei trerot.

3 I siterte definisjonar der ordboka har elektronisk kopling til andre oppslagsord med homograf- og tydingsnummer, er desse nummera utelatne. Vi har òg forkorta nokre definisjonar, m.a. ved å utelate synonym.

4 I artikkelteksten går det fram kva for tydingar dei ulike nummera representerer.

Tydingane 3a–d er knytte til prototypen på litt ulike måtar. Tyding 3a ‘indre del som fester tann, hårstrå, nerve el l i eit anna organ’ har mykje felles med prototypen, men det er likevel fleire konflikhtar i spesifikasjonane mellom dei to tydingane. Tyding 3a representerer ein metaforisk ekstensjon frå prototypen (her med overgang frå eitt konkret semantisk domene til eit anna). Tyding 3b ‘festepunkt for noko framstikkande (serl på (avlang) kroppsdel som finger, hale, nebb, penis, tunge el l)’ har vi analysert som ein metonymisk ekstensjon frå 3a. Det er ikkje lenger snakk om ein (usynleg) indre del som fester ein (kropps)del, men om det *området* der ein kroppsdel stikk ut. Tyding 3c ‘ende på avskoren el avhoggen vokster (der han har vori fest til rota)’ kan analyserast som ein metonymisk ekstensjon frå prototypen. Dette er ein nokså enkel likskapsrelasjon: Den nedre delen av avkutta vekstar (særleg kornband) blir assosiert med sjølve rota. Tyding 3d ‘stolpe som noko kviler på (serl stabbur, løe el l)’ er det mogleg å analysere som ein metaforisk ekstensjon frå prototypen. Stabburørter og treørter har det felles at dei er den nedste delen som fester eit oppreist objekt til underlaget.

Det tydingane 3a–d har felles, kan ekstraherast i ein felles skjematisk struktur (eit skjema) som dei deler med prototypen: ‘nedste del av eit objekt som stikk ut eller opp’.

Figur 3: Nettverksrepresentasjon for del av artikkelen rot.

Tydingane 4a–d representerer metaforiske ekstensjonar frå prototypen. Dei er alle av den svært utbreidde sorten med overgang frå eit konkret til eit abstrakt domene.

4a (tilknytning til) ætt, slekt; det å høyra til på ein stad el i ei gruppe: *dei fleste var innflyttarar i eit bysamfunn der dei sakna røter og nettverk*

4b feste: *ei slik oppfatning har inga rot i røyndommen*

4c fyrste byrjing; utspring: *kårsystemet har gammal rot i bondesamfunnet*

4d årsak, kjelde til noko: *den djupaste rota til alt vondt, det er striden om makt*

Tydingane 6 og 7 er fagtermar som òg representerer metaforiske ekstensjonar frå eit konkret til eit abstrakt domene.⁵

6a tal som blir likt eit anna tal når ein multipliserer det med seg sjølv (éin el fleire gonger); (serl:) kvadratrot: *rota av 9 er 3 (av di $3 \times 3 = 9$)*

6b tal som er løysinga på ei likning

7a opphavleg (el rekonstruert) språkleg form som er sams for el utgangspunkt for ei rekkje ord(former): *ordet eid kjem av ei indogermansk rot 'ei'*

7b del av ord som er att når alle (eventuelle) bøyings- og avleiingsmorfem er tekne bort (t skiln frå *stamme*): *gjerningsordet fortelja har som kjent same rot som å telja*

Av omsyn til plassen har vi ikkje utvida nettverksfiguren med fleire skjema (abstrakte generaliseringar) enn det eine som bind tydingane 3a–d og prototypen saman (sjå figur 3). Vi meiner likevel at

5 Tyding 5 er ikkje med i nettverket. Ho består av ei samling faste ordsamband med ymse tydingar. Vi kjem inn på problemet med plassering av faste ordsamband nedanfor.

det semantiske nettverket til *rot* har fleire meir eller mindre abstrakte skjema som bind ulike tydingsgrupper saman på kryss og tvers. Til dømes kan vi ekstrahere eit skjema som vi kan kalle ‘opp-hav’ frå tydingane 1a (prototypen), 3a, 4c, 4d, 6 og 7 og eit anna skjema vi kan kalle ‘feste’ frå 1a (prototypen), 3a, 3b, 3d, 4a og 4b.

Nettverksfigurar av denne typen er ikkje meinte som fasitar eller illustrasjonar av noko vi «har inne i hovudet». Figurane er abstrakte, grafiske metaforar for ei stor mengd kategoriseringseiningar. Nettverka er heller ikkje meinte som påstandar om at språklege strukturar består av klart avgrensa objektliknande einingar som dannar ein statisk heilskap simultant tilgjengeleg for språkbrukaren. Kvar node i ein nettverksfigur (her teikna som fir-kanta boksar) representerer ei abstrakt generalisering over samlingar av faktiske bruksdøme. Nettverksmodellen er heller ikkje utvikla spesielt med tanke på ordtyding, han er meint å gjelde alle språklege kategoriar med polysem struktur.

2.2. *Springa*

Artikkelen **springa** er delt inn i to hovuddelar, A og B, der B inneheld samband med adverb og preposisjonar (*springa av, springa etter, springa fram* osv.). Tyding A1a er semantisk grunnleggjande og kan reknast som prototypisk:

A1a (om folk og dyr) fara snøgt fram på føtene (slik at ein stundom har begge føtene i lufta samstundes); laupa; renna

Eit trekk som kjenneteiknar prototypiske nodar i semantiske nettverk, er at dei ofte tener som basis for andre nodar (jf. del 1.3). Fleire tydingar av *springa* kan analyserast som ekstensjonar frå A1a. Eit døme på ein slik ekstensjon finn vi i ei av undertydingane under A1a (*np* står for *notidspartisipp*):

A1a // np, (om avstand, veg el l) som ein kan springa: *det er ikkje springande veg til naboen*

Her er sjølve situasjonen den same som i prototypen, men det skjer ei forskyving av kva som er profilert – frå handlinga til den vegen der handlinga skjer.

A1a tener som utgangspunkt for fleire ekstensjonar langs ulike aksar. Tyding A1c deler nokre av spesifikasjonane til A1a (rask rørsle i lengderetninga, animat agens), men vik av på andre punkt (agens i A1c kan berre vere stimfisk):

A1c (om fiskestim, t d av sei) symja tett i tett nær vassflata

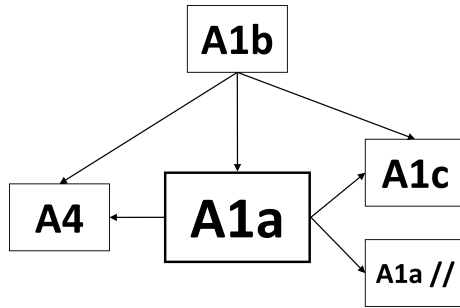
Også i tyding 4 har vi elementet ‘rask rørsle’. Retninga for denne rørsla er like fullt mindre bestemd, og det er ingen animat agens:

A4 (om vatn el anna væske) strøyma fram el ut: *kjelder vil springe når ein som er tyrst leitar i den svale grunn*

På bakgrunn av det som tydingane A1a, A1c og A4 har felles, kan vi trekkje ut eit skjema med semantikken ‘rask rørsle (oftast i lengderetninga)’, der det ikkje er spesifisert kven eller kva som rører seg. Tyding A1b i artikkelen **springa** kan seiast å representere dette skjemaet:

A1b (om gjenstand, stoff el l) fara, gli snøgt av stad: *når det er vått og sleipt, spring stokkane ofte langt*

Tilhøvet mellom dei tydingane vi har sett på så langt, kan framstil-
last som nodar i ein nettverksfigur:

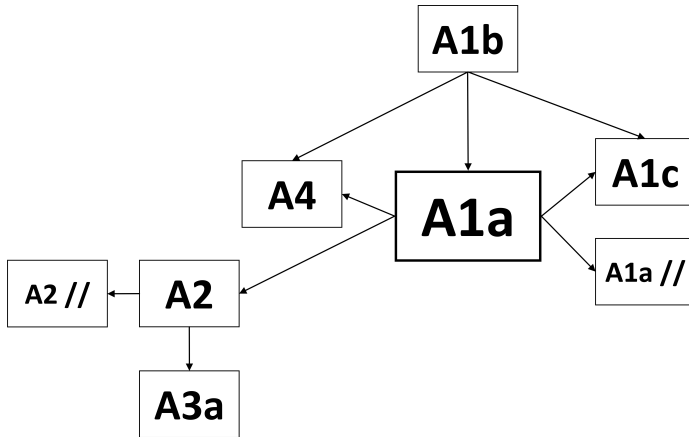
Figur 4: Nettverksrepresentasjon for del av artikkelen *springa* med proto-typen A1a, ekstensjonar frå denne og skjemaet A1b.

Ei anna klynge av tydingar i *springa*-nettverket er sentrert rundt tyding A2. A2 er sjølv basert på ein ekstensjon frå A1a der den raske rørsla framleis er med, men går føre seg oppover, eller i det minste med ein vertikal akse som den viktigaste:

*A2 fara snøgt opp; byksa, hoppa, spretta: kasseforma reiskap
heng i fossen og fangar laksen når han spring*

Nettverket for artikkelen *springa* har fleire nodar som er baserte på ekstensjonar frå A2. I ei undertyding til A2 finn vi metaforisk rørsle oppover, som i dømet *under forrige verdenskrigen sprang fiskeprisane høgt i veret*. Ei anna undertyding inneheld notids-partisippet *springande* i uttrykk som *ei springande framstilling* og *springande samtaler*, der tydinga til partisippet er definert 'som stadig hoppar frå det eine til det andre; usamanhangande'. Frasen *springande punkt* er òg plassert her. Ein kan sjå dette som eit tilfelle av fokusskifte (punktet er ikkje det som spring, men staden der nokon gjer eit sprang), sjølv om andre analysar òg verkar moglege. Tyding A3a kan analyserast som ei instansiering av A2, der den vertikale rørsla har eit bestemt formål (paring) og ei avgrensa mengd potensielle agensar (hanndyr):

A3a (om hanndyr) (byksa opp og) para seg; rida: *hingsten sprang med merra*

Figur 5: Nettverksrepresentasjon for del av artikkelen *springa*.

Frå A1b ‘rask rørsle (oftast i lengderetninga)’ går det ein ekstensjon til ein annan abstrakt node (merkt RGE i figur 6). Her går rørsla fram til ei grense som inneber ei eller anna form for endring. Dette abstrakte skjemaet er instansiert i tyding A5:

A5 (om vind) slå brått om, dreia til ein annan kant: *han spring på nord*

Frå det nemnde abstrakte skjemaet går det ein ekstensjon der elementa ‘grense’ og ‘endring’ framleis er med, men der det ikkje lenger er snakk om ei rørsle, men ein tilstand (TGE i figur 6). Dette skjemaet har ei rekkje instansieringar, mellom anna desse fire:

A6 (om blome el l) falda seg ut; opna seg: *det hev ei rosa sprunge*

A7a bresta, sprekka, ryka, gå sund; (òg:) eksplodera: *så sprang eit vassrør*

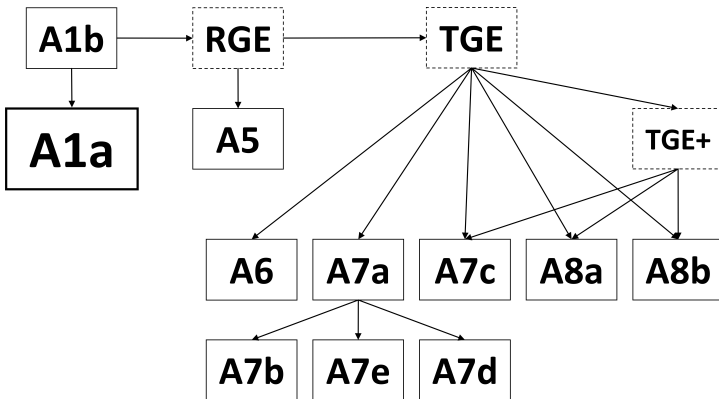
A7c (om liv) ta slutt; (om person) døy: *skulle det finnast lindorm i ormekula her, så er livet mitt sprungi*

A8a (om trevyrke) bli skeiv; slå seg

I A7a er tilstandsendinga ei oppdeling eller spalting av noko i fleire mindre bitar. Artikkelen inneheld òg meir spesifikke tydingar som inneheld dette elementet og kan reknast som instansieringar av A7a, til dømes A7e:

A7e (om tømmervase) losna og fara nedover elva

I fleire av desse tydingane (her A7c og A8a) inneber tilstandsendinga eit funksjonstap eller ei øydelegging. Ut frå dette er det mogleg å trekkje ut eit skjema ‘tilstand+grense+ending i form av funksjonstap eller øydelegging’ (TGE+ i figur 6), som i sin tur òg er ei instansiering av skjemaet ‘tilstand+grense+ending’ (TGE). Denne delen av *springa*-nettverket ser da slik ut:

Figur 6: Del av nettverket for artikkelen *springa*. Skjematiske nodar som ikkje er representerte i ordboksartikkelen, er stipla.

3. Kva nettverksmodellen har å tilføre leksikografien

Som nemnt ovanfor er nettverksmodellen designa for å teikne eit reint synkront bilete av kunnskapen til éin språkbrukar. Artiklane i NO har derimot som mandat å vise fram bruken av ord gjennom lang tid og i heile landet. Ein kan dermed spørje seg om ein slik teoretisk modell har noko å tilføre det praktiske arbeidet med å skrive ein ordboksartikkel.

Vi meiner at det viktigaste modellen har å gi ordboksredaktøren, er ei medvitne haldning til korleis tydingar kan vere strukturerte i høve til kvarandre og ei skjerpa merksemd om kva som skal til for at noko kan seiast å høyre saman eller ikkje semantisk. Tydingane til eit lemma er svært ofte knytte saman med ulike slag likskapsrelasjonar. Det er naturlegvis lettare å få fram slike komplekse tilhøve mellom tydingar i ei nettverksframstilling enn i ein ordboksartikkel som er bunden av eit lineært format med berre nokre få hierarkiske nivå. Vi trur likevel at modellen kan hjelpe oss til å gjere meir medvitne val, både når det gjeld å identifisere ei viss tyding og å plassere ho i artikkelstrukturen.

Eit døme på samanhengar som kjem fram i nettverket, men ikkje i ordboksartikkelen, dreier seg om fraseverb som *springa opp* og *springa ut*. I NO er det eit redigeringsprinsipp at faste ordsamband av denne typen i større verbartiklar skal førast alfabetisk i ein eigen bolk. Sjølv om det kan vere gode argument for å gjere det slik, er det klart at semantikken på denne måten blir skadelidande, ettersom dei einskilde tydingane til partikkelverba logisk sett heng saman med resten av nettverket. Eit døme på at dette kan falle uheldig ut, er at tyding A6 av *springa* nesten berre er realisert som *springa ut*, samstundes som vi i artikkelen finn dette partikkelverbet langt unna A6, på tydingsplass C10. Vi meiner at nettverksmodellen kan hjelpe ein redaktør til å identifisere slike samanhengar

og dermed setje ho i stand til å gjere dei eksplisitte, til dømes ved tilvisingar i artikkelen.

Modellen kan òg vere til hjelp ved homografseparering. Viss ei tyding ikkje lèt seg knyte til noka anna tyding i eit semantisk nettverk, kan det vere eit teikn på at vi har med eit anna lemma å gjere. I praksis kan dette likevel vere vanskeleg å avgjere. I arbeidet med ei dokumentasjonsordbok kjem vi ikkje sjeldan over ordtydingar vi sjølve ikkje kjenner og som er såpass sparsamt eller dårleg forklarte i kjeldene at det ikkje er opplagt om eller på kva måte denne tydinga er relatert til dei andre tydingane. Tyding 8 i NO-artikkelen **rot** ('lag på vêt': *det er ei låk rot i vêtet*) er eit slikt døme. I dette tilfellet har redaktøren følgd Aasen (1873:614), som har denne tydinga i same ordartikkel som planterot-tydinga.

Abstrakte skjematiske strukturar (generaliseringar) som bind saman ulike tydingar, blir ofte ikkje viste fram i ein ordboksartikkel. Somme gonger lèt det seg likevel gjere å illustrere ei slik generalisering. Tydingane 3a–d i **rot** deler, som vist i figur 3, den skjematiske strukturen 'nedste del av noko' med prototypen. I NO-artikkelen er dette gjort eksplisitt ved at tyding 3 blir innleidd med teksten «nedste del av noko», før enkelttydingane 3a–d blir karakteriserte nærare. Slik blir det vist kva som bind 3a–d saman, men det kjem ikkje fram at denne generaliseringa er noko desse tydingane deler med prototypen. Andre slike skjematiske strukturar som vi òg meiner representerer delar av det semantiske nettverket til **rot** – til dømes skjemaa 'opphav' og 'feste' som er nemnde nedst i del 2.1 – kjem ikkje fram i ordboksartikkelen. Det er ikkje alltid praktisk mogleg å la alle slike skjema bli reflekterte i artikkelstrukturen i form av overttydingar. Det ville til dømes vere openbert urimeleg å la skjemaa 'opphav' og 'feste' styre strukturen i rot-artikkelen ved å gruppere dei tydingane som instansierer kvart av desse skjemaa saman. Det ville heller ikkje vere mogleg; både prototypen og tyding 3a instansierer begge desse skjemaa (i tillegg til at dei òg instansierer skjemaet 'nedste del av noko').

I ei nettverksframstilling er det ikkje noko problem å illustrere at ei viss tyding er relatert til fleire andre tydingar og skjematiske strukturar. I ein ordboksartikkel derimot blir vi tvungne til å velje éin plass for kvar tyding og vil ofte ikkje kunne peike eksplisitt ut alle dei abstrakte generaliseringane. Det tyder likevel ikkje at det er nyttelaust eller bortkasta å vere merksam på moglege abstrakte skjema når vi analyserer eit materiale. Somme gonger *kan* vi bruke eit slikt skjema som ei overtyding for ei gruppe tydingar. Men òg når vi ikkje kan bruke det direkte, kan det gjere oss merksame på alternative løysingar for ein artikkelstruktur.

Vi meiner altså at det korkje er mogleg eller ønskjeleg å basere ordboksartiklar på fullt utarbeidde nettverksrepresentasjonar av den typen vi har presentert i denne artikkelen. Derimot meiner vi at kjennskap til teoriar om korleis ein naturleg språkleg kategori veks fram, kan vere svært nyttig for ordboksredaktøren når det gjeld å systematisere eit materiale, dele inn i tydingar og organisere tydingane i eit hierarki. Det at redaktøren set seg ned og lagar ei konkret visualisering av samanhengane i dei meir intrikate delane av semantikken til komplekse ord, kan hjelpe ho til å produsere betre ordboksartiklar.

Litteratur

- Evans, Vyvyan, Benjamin K. Bergen & Jörg Zinken (red.) (2007a): *The Cognitive Linguistics Reader*. London/Oakville: Equinox.
- Evans, Vyvyan, Benjamin K. Bergen & Jörg Zinken (2007b): The cognitive linguistics enterprise: an overview. I: Evans, Bergen & Zinken (2007a), 2–36.
- Halmøy, Madeleine & Sturla Berg-Olsen (2012): I leksikografiens periferi – tydingsbeskriving av *som* i *Norsk Ordbok*. I: *Lexico-Nordica* 19, 17–37.

- Hovmark, Henrik (2012): Betydningsbeskrivelse og prototypeteori. I: *LexicoNordica* 19, 59–78.
- Lakoff, George (2007): The contemporary theory of metaphor. I: Evans, Bergen & Zinken (2007a), 267–315.
- Langacker, Ronald W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar I. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. (1991): *Concept, Image, and Symbol*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. (2008): *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- NO = *Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. 1966–. Oslo: Det Norske Samlaget. <<http://no2014.uio.no>> (februar 2013).
- Radden, Günter & Zoltán Kövecses (2007): Towards a theory of metonymy. I: Evans, Bergen & Zinken (2007a), 335–359.
- Taylor, John R. (2002): *Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Aasen, Ivar (1873): *Norsk ordbog med dansk forklaring*. Christiania: P.T. Mallings Boghandel.

Sturla Berg-Olsen
 redaktør, dr.art.
 Norsk Ordbok 2014
 Institutt for lingvistiske og nordiske
 studium
 Universitetet i Oslo
 Postboks 1021 Blindern
 NO-0315 Oslo
sturla.berg-olsen@iln.uio.no

Kari-Anne Selvik
 redaktør, ph.d.
 Norsk Ordbok 2014
 Institutt for lingvistiske og nordiske
 studium
 Universitetet i Oslo
 Postboks 1021 Blindern
 NO-0315 Oslo
k.a.selvik@iln.uio.no